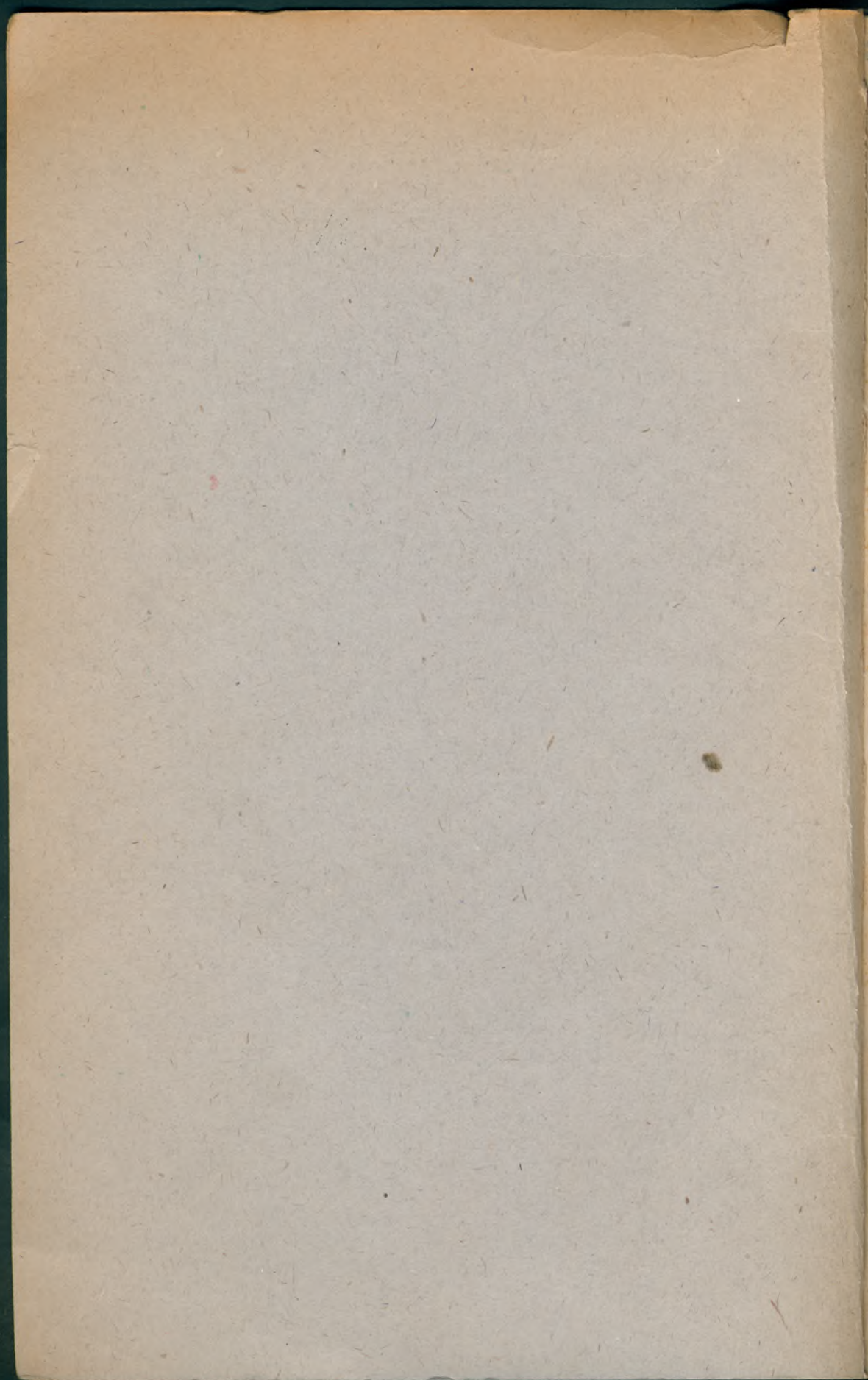

88.536

Különnyomat

a Természettudományi Közlöny 1939. évi augusztus hó 8. számából.

88536

(2)

9 11901

A magyar természetszemlélet eredete.

A honfoglalás ezredéves fordulóját nagy fénnel ünnepelte meg a magyar nemzet, s a figyelem érdeklődéssel fordult a honfoglalók emléke felé. A magyar természetvizsgálók is kivették részüket az emlékezésből, HORVÁTH GÉZA 1896 szeptember 12-én előadást tartott a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók gyűlésén, amely Közlönyünk azévi októberi számában jelent meg A honfoglaló magyarok természetrajzi ismeretei címmel. HORVÁTH részben a honfoglalás korába visszavezethető ősi szókincsünk állat-, növény- és ásványneveiből, részben a keleti őshaza és a kaukázusi vándorút természetvilágából igyekezett képet rajzolni a honfoglaló magyarok természeti tárgyismereteiről.

Óvatos és maga által is szerény kezdetnek tekintett, de úttörő jelentőségű érdekes cikkéhez Közlönyünk következő számában röviden SZILY KÁLMÁN szólt hozzá, aki keveselte a nyelvkincs alapján kimutatható ősi ismereteket, s azt állította, hogy a honfoglaló magyarságnak ismernie kellett mindazokat az állatokat, növényeket és ásványokat, amelyek a volgai őshazában és a Kaukázustól északra fekvő lapályokon akkoriban találhatók voltak. A milleniumi évfolyam utolsó számában HORVÁTH megvédte álláspontját, s kimutatta a magyar állat- és növénynevek bizonyító erejét az ismeret eredete és kora tekintetében.

HORVÁTH GÉZA magyarázatai ma már több tekintetben elavultak, hiszen cikkének megjelenése óta több mint négy évtized telt el. Az érdeklődés a honfoglalók és az őshaza iránt azonban nem csökkent és a nyelvészeti és őstörténeti kutatások egyre tágították ismereteinket a magyarság őstörténetéről, s ez lehetővé teszi, hogy napjainkban sokkal bővebb és hűségesebb névsorokkal számolhassunk be az ősmagyarság természeti ismereteiről. Sőt egy lépéssel tovább is mehetünk. Felvethetjük azt a kérdést is, milyen lehetett az ősmagyarság természetszemlélete, milyen természetszemlélettel jutottak a honfoglalók a végleges magyar hazába, s itt miként alakult át ősi pogány természetszemléletük SZENT ISTVÁN és utódai korában keresztény, vagyis nyugateurópai természetszemléletté. Az utóbbi kérdés vizsgálatára feljogosítanak a honfoglaló magyarság kialakulására és a magyarországi román kor műveltségére, kivált művészeti emlékeire vonatkozó legújabb kutatások gazdag eredményei.

HORVÁTH GÉZA és kora még erősen törökpárti volt, a honfoglalókat kifejezetten török népnek tartotta. Azóta bebizonyult, hogy a magyarság legősibb eleme finn-ugor származású, az előmagyarok a finn-ugor népek ugor ágához tartoztak, amely már kezdettől ligetes steppevidéken élő,

lovas törzsek népe volt. Ezt bizonyítja a nyelvészeti vizsgálat, amelynek ma már végleges eredménye, hogy a magyar nyelv alkata finn-ugor és szókincsünk legősibb elemei finn-ugor rokonságúak.

Kétségtelenül többévezredes — a finn-ugor nyelvegység korát a Kr. előtti harmadik évezred közepére helyezik, felbomlásának kezdetét pedig a Kr. e. második évezred derekára — tehát a magyar nyelv természeti tárgyakat jelző finn-ugor rokonságú szókincese is, amely a legújabb kutatások alapján a következőkben foglalható össze. A földre vonatkozó nevek: *víz, tó, ár, hab, kő, vas, arany, ezüst, ólom, ón, tűz*; növénynevek: *fagyal, fenyő, hárs, nyár, nyír, meggy, szőlő, fa, fű, rügy, gyökér, tő, kéreg, ág, levél*; állatnevek: *eb, ló, juh, nyúl, róka, nyuszt, egér, kígyó, lúd, holló, fajt, fogoly, fecske, varjú, daru, hattyú, méh, lepke, féreg, nyúl, szű, szű*; testrészek nevei: *fej, haj, szem, fül, száj, fog, nyelv, torok, mell, szív, ér, vér, epe, máj, lép, kéz, szár, ujj, íz*; az égre vonatkozó nevek: *ég, menny, hold, csillag, felhő, köd, tavasz, ős, tél*.

Ez a gazdag szókinces fejlett természetismeretről tesz bizonyosságot, bár nem tartjuk természetrajzi ismeretnek. Nyilvánvaló, hogy főként a mindennapi élet egyszerű gyakorlati ismereteire vonatkozik. Lehet-e belőle természetszemléletre is következtetni? Az ősmagyarok kutatói megállapították belőle, hogy már a finn-ugor, tehát a legősibb korban házi állata volt a magyarnak a ló, az eb és talán a juh. A többi állatnév közt legtöbb a madár. Köztük több ma is tisztelt állata a magyarságnak. Ebből talán szabad bizonyos állattiszteletre következtetni, amelynek alapja a loáldozat volt, de a lovat a szegényebbek közt valamely madár, bizonyára a lúd helyettesíthette.

Az állattisztelettel és állatáldozattal függ össze a fatisztelet is. A fákat az előmagyarság jól ismerte, ezzel szemben a füveket néhány gyűjtőnévvel jelölte. Az ugor-törzsek leírói ismertetik e népek fatiszteletét, s így tudjuk, hogy egyes kimagasló helyen, pl. folyóparton, álló nagy fák részesültek tiszteletben, ezek voltak bizonyos mértékig szent fák. Téves azonban az a felfogás, hogy egy vagy más fanem lett volna tisztelet tárgya. Ahol csak alacsonyabb fák nőttek, ott azok közül választják a szent fát, amelyen áldozati tárgyak árulják el különleges kiválasztottságukat.

Valahol a Volga-Káma-vidéken, ahol a steppe az erdővidékkel határos, valamikor a Kr. utáni első évezred első századaiban bolgár-török törzsek hatása alá jutott az előmagyarság, s azok közül néhányal úgy elkeveredett, hogy egész szervezete, élete megváltozott, az eredeti nomád előmagyarság pásztorkodó és némileg földművelő, félnomád ősmagyarsággá alakult, s ezt az alkatát és szervezetét a honfoglalásig, sőt a királyságig megőrizte. A török hatás a szókincesekben is bő nyomokat hagyott. A magyar nyelv eredeti alkata ugyan nem változott meg, azonban körülbelül kétszáz szóval gazdagodott, ami akkor lényeges változást jelentett.

A magyar nyelv élő bolgár-török kölcsönszavai általában pásztorkodó és földművelő, tehát magasabb műveltségű körből erednek, s azt bizonyítják, hogy az ősmagyarság egy lépéssel közelebb jutott a déli kultúrához. Ezt bizonyítják a természetismereti szavak is. Bolgár-török természetismereti kölcsönszók a magyar nyelvben a következők. A föld: *tenger, homok, sár*; növény: *árpa, búza, alma, körte, mogoró, borsó, bors, szőlő, kender, komló, bojtorján, csalán, cötkény, gyékény, gyűrű, káka, kolokány,*

kökörcsin, köris, torma, üröm, kobak, gyümölcs, gyom, kóró; állat : bika, kos, kecske, tyúk, bölény, oroszlán, teve, zerge, borz, görény, güzü, cickány, ürge, csérle, keselyű, ölyű, turul, gödény, tüzok, béka, bögöly, szúnyog, sereg, süllő; testrészt: térd, szakál, szirt; ég : idő, dél, szél.

Mint látjuk, ezek a nevek is olyan természeti tárgyakra vonatkoznak, amelyek a közönséges gyakorlati élethez tartoznak, különösebb természet-tisztelettről vagy éppen természeti hitről, vallásról semmit sem mondanak. Egyes körülményekből azonban arra következtettek, hogy a vadászattal összefüggő állattisztelet mélyebb gyökeret verhetett a kialakuló honfoglaló magyarságban. Erre lehet következtetni abból, hogy a magyarság körében nagyon kedvelték az előkelők a ragadozó madarak neveit mint személy-nevet. Nemcsak a magyarba átvett neveket, hanem olyan török madárneveket is, amelyek később kivesztek a használatból, amilyen volt az Ákos (fehér sólyom), Karcsa (karvaly), Kartal (sas), Tiván (sólyom), Bese (kánya), Torontál (ölyv), Turul (fekete sas), Zongor (sólyom). A vadászó magyarság tehát tiszteletével tüntette ki e ragadozó madarak kiváló tulajdonságait, sőt bizonyos mértékig e tulajdonságuk jelképeinek tekintette őket. Hogy a ragadozó állatok közül éppen a madarakat választotta ki névadónak, bizonyára a sólymászattal függ össze, amely nagyon el lehetett terjedve az ősmagyarok közt. Más állat nevét is szívesen viselte azonban az előkelő ősmagyar, ilyen pl. a Kaplony (párduc), Tonuzóba (disznóapa), Kurd(farkas), Gyalán (kígyó).

A jelképes állattisztelet más nyoma is maradt ránk az ősmagyar-ság korából. Ez is csak szó, egy bolgár-török kölcsönszó, a sárkány. Mit jelenthetett és milyen szerepe

lehetett az ősmagyarság körében, nagyon nehéz megfejtani. Minthogy azonban a magyarság már őshazájában szerezte, s azóta folyamatosan fenntartotta használatát, kétségtelen, hogy a bolgár-törökséggel való vegyülés kora óta állandóan foglalkoztatja a magyarok képzeletét.

A jelképes állatok közt nagy szerepet játszik a griff. Ez sem volt ismeretlen a honfoglaló magyarság körében. Tudjuk, hogy Levediában az ősmagyarság a norman-arab kereskedelmi út közepébe került, s norman és arab hatás mutatkozott kézművességében. Arab eredetű a szasszanida jellegű palmettás dísz, amely a honfoglalók tűzszerszámát rejtő tarsolyok lemezein számtalan változatban mutatkozik, norman eredetű az egyenes kard, s a déli palmettát körülkeretező szalagfonatdísz. És a normanokkal jutott el a magyarokhoz először a griff-motívum. A benepusztai magyar harcos sírjában a többi lelet közt egy szíjvég is szerepel, az öntött szíjvégen látható a jellegzetes griff-motívum (1. kép).

Ezekből a szórványos adatokból is kétségtelen bizonyossággal következtethetjük, hogy az ősmagyarság körében a természetszemlélet bizonyos olyan magaslatot ért el, amely feltétlenül több, mint az egyszerű gyakorlati természetismeret. Ezt azért kell itt kiemelnünk, mert bizonyítani akarjuk,

1. kép. Griffalakkal díszített szíjvég benepusztai honfoglaláskori magyar harcos sírjából. (M. N. M.)

hogy a magyarság természetszemlélete egyenes vonalban halad a fejlődés útján a finn-ugor korszak legelemibb kezdeteitől a keresztény román kor európai természetszemléletéhez a bolgár-török hatást mutató századokon át. A magyar művészettörténet már kimutatta, hogy a magyar románkori művészet az országban magyarrá lett, s egyenes folytatása a honfoglalók művészetének. Az arab-szasszanida palmetta és több más olyan motívum, amelyet a honfoglalók hoztak magukkal Levediából, ismételten felbukkan

2. kép. A hitet jelképező kereszt és a gonoszt jelentő két sárkány aranyozott tarsolylemezen a vezérek korában eltemetett magyar harcos sírjából. A középen helyet foglaló kereszt és a kétoldali sárkány elhelyezése ugyanolyan, mint a román-kori templomok (pl. a jáki templom) oromdíszein. (M. N. M.)

a románkori magyar díszítő motívumok közt, bizonyítván, hogy a román kor magyarországi alkotásai a mult hagyományaihoz is ragaszkodó magyarok alkotásai. Talán soha sem fogjuk tudni meghatározni, hol végződik a pogány korból továbbélő turul, sárkány és griff szerepe, és hol kezdődik a románkori sas, sárkány és griff keresztény erkölcsöt jelképező alakja. Miként a kereszt már a vezérek korában tisztelet tárgya lett a bezdédi sír tarsolylemezeének (2. kép) tanúsága szerint, azonképp meg a pogány kor jelképes állatalakjai olvadtak a románkori keresztény állatalakjai közé. S a Gesta Ungarorum szerzője, talán a Ják-nemzetségbeli KOPPÁNY, SZENT LÁSZLÓ udvari káplánja, REGINO, prümi apát világkrónikája nyomán

azonosítja az ősmagyarokat a szkítákkal és így veszi át a szkítiai uralkodó törzsek totemisztikus turul-mondáját, ÁLMOS-ra alkalmazva, ámde tehette volna-e ezt, ha a turul nem lett volna már a pogány korban az ősmagyarság tisztelt állata?

A vezérek korában lassankint, részletekben szivárgott a magyarság közé a románkori jelképes természetszemlélet néhány eleme, majd GÉZA korában a szerzetesekkel egész gazdagságában megjelent, és SZENT ISTVÁN korában győzelmesen terjedt el az egész országban. A természettudomány kutatói és kedvelői ma már nem gondolnak sem erre, sem arra, hogy tulajdonképpen a magyar természetszemlélet jövője is akkor dőlt el, mikor SZENT ISTVÁN legyőzve KOPPÁNY-t, a magyarság egyenesen és mindenestől a nyugati kereszténység felé tájékozódhatott. Mert nemcsak a pogány és a keresztény irány közt kellett választani GÉZA fejedelemnek és ISTVÁN királynak, hanem a nyugati és a keleti, a római és a bizánci kereszténység közt is. Ez a mi szempontunkból annyit jelent, hogy a bizánci természetellenes és a nyugati természetkedvelő irány közt.

A római kereszténység azt jelenti a mi számunkra egyebek közt, hogy a nálunk is győzelmes egyház nem szállott szembe a természettel, hanem bevonta a maga nagy középkori rendszerébe. A természettudományok történetében gyakran találkozunk azzal az anakronizmussal, hogy az ókor, a magasra fejlődött görög természetfilozófia és természettudomány színvonaláról bírálják a koraközépkori természetszemléletet. Ámde a középkor a barbárok számára volt kénytelen átalakítani az ókori hagyományokat, természetesen a természettudományokat is. A népszerűsítésnek olyan fokára kellett akkor leszállani, amilyenre ma már legfeljebb az exotikus földön járó hittérítőknél szükséges.

A bizánci egyház s vele az egész keleti kereszténység ebbe az átalakulásba nem vonta be a természetet, ellenben a nyugati a maga leegyszerűsített módján nemcsak helyet biztosított számára, hanem a középkori évszázadok folyamán egyre jobban fejlesztette. A középkori természet-szemléletnek egyik legfontosabb megnyilatkozása és sokáig legolvasottabb forrása a Physiologus. Alexandriában keletkezett, egyesek szerint EPIPHANIUS püspök írta, mások szerint már a második század közepén keletkezett. A Physiologus, magyarul A természetismerő, a legkorábbi középkori természetrajz. Nem természettudományi ismeretek terjesztése a célja a mai értelemben, hanem állatokról, növényekről és ásványokról vett példázatok a bibliai példák nyomán. A természet tárgyai itt mind jelképek, jó vagy rossz tulajdonságok tanulságos jelképei, éppen ezért a valóságos és a mondai állatok közt nem találunk semmi különbséget. Íme a vidráról szóló fejezet. „A vidra alakja olyan mint a kutyaé. Ellensége a krokodilusnak. Ha látja, hogy ez az állat a folyó partján tátott szájjal alszik, az iszapban meghengergőzik és a krokodilus szájába ugrik, amely elnyeli őt. A vidra azután összeroncsolván a krokodilus belsejét, ennek oldalán keresztülharapja magát és így szabadul. A krokodilus a pokolbeli halált jelképezi, mivel a megváltó ellensége. A vidra pedig KRISZTUS urunkat, aki emberi testet véve föl, leszállott a pokolra és legyőzte a halált és az ördögöt.”

A középkori természettudományi irodalomban századról századra emelkedett a természetrajzi színvonal, egyre bővült az érdeklődés körébe vont állatok, növények és ásványok száma is. De nem változott az alap, a ter-

mészet tárgyainak jelképes magyarázata a keresztény erkölcsan szerint. A Physiologus vadászó népek számára erkölcsi prédikációk szellemében készült kis természetrajz, éppen ezért terjedt el a világ minden nyelvén. A pogány természetszemléletben a természet tárgyai már akkor szintén jelképek voltak, csak persze pogány erények jelképei. Az egyház csak annyit változtatott ezen, hogy a pogány erények helyébe keresztény erényeket tett, s így lettek a természet tárgyai keresztény jelképek. Amint azonban egyre emelkedett a középkori civilizáció, azonképen lett egyre természetesebb a természeti tárgy, s egyre halványabb az erkölcsi jelkép. A fejlődés első állomása ISIDORUS, szevillai püspök munkája, az Origines, folytatása BEDA munkássága Angliában, Németországban pedig RHABANUS MAURUS munkája, amely De Universo címet visel.

A keresztény jelképes természetrajz elemeit gazdag bőségben látjuk viszont a román kor művészetében, oszlopfejekben, domborműveken, fal-festményeken, iparművészeti tárgyakon. A művészetnek abban a korban szintén a keresztény erkölcsan hirdetése volt a magasabb célja, ezért a díszítésben mindenütt bibliai jelenetek és a jó és rossz küzdelmét ábrázoló jelképek szerepelnek. Nem fontos a természetesség, hanem az erkölcsi tanítás, senkit sem bánt sem a bizánci merevség, sem a lombard vaskosság, amely a román kor művészetét jellemzi.

A román kor magyar művészetében kis részlet a bizánci hatás. Csak az udvari zárt levegőjű művészetben uralkodik. Szertartásosan rideg és merev arcok és alakok díszítik a magyar szent koronát és a koronázási palástot. Milyen más szellem szól a lombard és délfancia hatást tükröző építészeti díszítményekből! Ha a magyarországi románkori templomokat látogatjuk, vagy azt a hatalmas munkát lapozgatjuk, amely most foglalta össze a magyarországi román kor műemlékeit, s képekben mutatja be nemcsak a gyönyörű templomokat, pompás kapuikat, hanem a románkori magyar szobrászatot, festészetet és iparművészetet is, szinte meglep, hogy milyen nagy szerepet játszik az utóbbiakban az állat- és a növényvilág. Állatalakok és növényi motívumok lepik el az oszlopfejeket és ezek bukkannak elénk minden díszítményben. Természetesen a kor szellemének megfelelően a Physiologus és a későbbi középkori jelképes természetrajz alakjai és jelenetei.

A bizánci stílusú tárgyakon KRISZTUS mint zordon király, s apostolai mint szigorú követek jelennek meg, a lombard stílusú románkori domborműveken a biblia életképeit látjuk, a bűnbeesést, KÁIN és ÁBEL áldozatát stb. A pécsi székesegyház kőtarában őrzik azt a domborművet, amely ÁDÁMOT és ÉVÁT ábrázolja az almafa előtt, amelyen a kígyó kúszik fel (53. tábla). Valamikor a XII. század közepén készült, s bár a Pray-kódex félszázaddal későbbi, ez a dombormű mintha a Halotti beszéd illusztrációja lenne. Ember, fa és állat mind jelkép. Csak a legfőbb részletek és a lelki élmény árad belőle. Az almafa pl. valóban nem több mint egy fa és néhány alma. A kígyó sem akar semmiféle ilyen vagy amolyan kígyófajt feltüntetni, hanem a csábítás jelképe.

A bibliai jeleneteket és alakokat könnyen felismerjük, a jelképes állati jeleneteket és alakokat, valamint a növényi díszek jelentőségét már sokkal kevésbé. Hogy főként jelképes természeti tárgyakat ábrázolnak, csak akkor tudjuk biztosan, mikor jelképes állatokat látunk, mint pl. a székes-

fehérvári kőtár falkorongján, amelyen a gonoszt jelentő állatiszörnyön diadalmaskodó griffet (3. kép) ismerjük fel, vagy a vértesszentkereszti pillérfőn, amelyen a hitet ábrázoló oroszlán viaskodik a gonoszt jelentő, vonagló testű sárkánnyal (4. kép). Az egyszerű szőlőről, a csipegető galambról, s más ilyesmiről csak akkor tudjuk meg hogy éppúgy jelkép, mikor a megfelelő fejezetet olvassatjuk a Physiologusban, vagy valamely más középkori természetrajzban. Ilyen módon igyekezett megfejtetni a pannonhalmi székesegyház és keresztfolyosó XIII. századi szobrászati díszseit MIHÁLYI ERNŐ, s a jó és a gonosz jelképeinek rendszerét mutatta ki bennük.

A mai természetvizsgálót azonban mindezekon kívül fölöttébb érdekli, hogy a román kor magyar díszítő művészete sem topogott egyhelyben, hanem olyan fejlődést mutat, amelyből a természet egyre pontosabb megfigyelésére kell következtetnünk a magyarság körében is. A XI. század elején készült a legrégebb ismert magyarországi oszlopfő, amely Dömösről került a Nemzeti Múzeumba, az egész magyar plasztikának és románkori szobrászatnak első emléke. Oroszlánját nem nehéz felismerni, de a kicsiny,

3. kép. A gonoszt ábrázoló állati szörnyetegen diadalmaskodó griff. Falkorong a XII. századból a székesfehérvári kőtárban. (M. O. B.)

4. kép. Sárkánnyal viaskodó oroszlán vértesszentkereszti pillérfejezeten a XII. századból. (M. O. B.)

torzfejű állatalak bizony nagyon kezdetleges művészeti alkotás (5. kép). Kétségtelenül oroszlán-démon, s nem természet nyomán készült. Nem is lehet megfejtetni, mit jelképez és miféle művész véste. „Norman volt-e vagy lombard, avagy ő az az első keleti magyar, aki vésőt vett a kezébe, s hagyomány és iskolázottság nélkül nekivágott a kőnek? S mit akart kifejezni, a jót vagy a gonoszt?” — írja találóan GEREVICH TIBOR.

Ebből a bizonytalan kezdetből, amely közvetlenül kapcsolódik a pogány kor jelképes állatalakjaihoz, hamarosan kibontakozik a nyugati románkori díszítő művészettel vetekedő szépségű magyar művészet, a jellegzetes vaskos román motívumokkal. Oroszlán, sas, galamb, sárkány, griff, kos, bárány és más állatok, az ókorból átvett akantusz és pálma, s a Krisztust jelképező szőlő és más növények beszédes maradványai a magyar románkori

természetszemléletnek, amelyeket annál többre becsülhetünk természet tudományunk története szempontjából is, mert egyéb természetrajzi hagyaték vajmi kevés maradt ránk ezekből a korai századokból.

A XII. század végén, mikor nyugaton már a gótika lengehajladozású naturalizmusa kezdte bontogatni csodás szépségű vonalait, nálunk is nagy erővel kezd bontakozni a naturalizmus, de még a román stílus körében. Különösen az esztergomi királyi építkezések tanulságosak e tekintetben. Micsoda pompás természeti megfigyelés él pl. abban a sasban, amely az esztergomi bazilika díszkapujának falát díszíti (54. tábla, 1. kép). Az esztergomi királyi

5. kép. Oroszlán. Oszlopfő Dömösről a M. Nemzeti Múzeumban. (M. O. B.)

palota egyik oszlopfőjén három emberalakot látunk, kettő egymással viaskodik (54. tábla, 2. kép), a harmadik pedig stilizált oroszlán száját feszíti szét. Ez a három emberalak három magyar férfi, annak a kornak jellegzetes magyar viseletében. Az oszlopfő magyar kőfaragó alkotása, amelyben magyar alakokat örökít meg. Az egyszerű ruházat mutatja, hogy középrendű nemesek szerepelnek az oszlopfőn. A művészet tehát már a román korban felfedezte a középosztályt. Sőt felfedezte és megörökítette a magyar népet is. Az aradmegyei Nadabon a vár romjai közt egy kályhacsempetöredékét találták, amely a XIII. század végéről való. A kályhacsempét díszítő jelenet tölgyfát és makkot verő pásztorokat ábrázol (6. kép). Ez a jelenet kétségtelenül nagy eltávolodás a román kor szellemétől, többé már nem jelképes erkölcsi példázat, hanem egyszerű életkép. A magyar pásztorok első művészi ábrázolása. Mégpedig olyan egyszerű stílusban, amelyet ma népművészetnek mondanak. Ha ezt a kályhacsempét összehasonlítjuk a magyar pásztorfaragásokkal, az örök magyar nép tűnik elénk, amely változatlanul éli a maga életét évezredek át.

A magyar természetszemlélet kezdetei arra tanítanak, hogy egyenes és megszakítatlan fejlődéssel jutott el a magyarság művelődésének fejlődésével kapcsolatban az ősi finn-ugor korszak kezdetéből a török-bolgár hatáson át az európai keresztény középkorba, s emelkedett a középkor jelképes természetrajzi szintjére. Nyugaton a XII. században első virágkorát éli a középkori természetrajz ALBERTUS MAGNUS, CANTIMPRÉ THOMAS

6. kép. Makkot verő pásztorok a nadabi kályhacsempe-töredéken. (M. N. M.)

és mások munkáiban, s eléri a természettudományi színvonalat. Az új, most már kifejezetten naturalista természetszemlélet számára a XII. század végén s még inkább a XIII. században nálunk is megért az idő, mint a román kor végének szépen bontakozó naturalizmusában felfedezhettük. S ha szakmunkákkal nem is, az általános magyar természetszemléletet hűségesen tükröző művészeti alkotásokkal annál inkább bizonyíthatjuk, hogy a gótika nálunk is kiteljesítette a naturalista természetszemléletet, amelyben a természet és a jelkép egybeolvadt, a természeti tárgy természeti jelképpé lett.

Dr. Rapaics Raymund.

Kiadásért felelős : Dr. Rapaics Raymund.

31.834. — Kir. Magy. Egyetemi Nyomda, Múzeum-körút 6. (F. : Thiering Richárd.)

